

Володимир КОРОТЕНКО
(Полтава, Україна)

**Науково-видавнича діяльність
Державного архіву
Полтавської області
з історії Полтавщини (1947-2007 рр.)**

Науково-інформаційна діяльність завжди була пріоритетним напрямком у роботі держархіву Полтавської області, причому значна увага приділялась такій формі використання ретроспективної інформації, як публікація документів. Ще у 1920–1930-і рр. полтавські архівісти Михайло Бужинський, Федір Герасименко, Микола Лятошинський, Володимир Щепотьєв брали активну участь у роботі часописів «Архівна справа», «Радянський архів», «Архів Радянської України», використовували для популяризації архівних документів інші видання (більш детально про публікаційну діяльність архіву в довоєнний період [2]. На жаль, складання більш-менш повного переліку публікацій співробітників архівних установ за період до 1943 р. пов'язане з значними труднощами, зумовленими перш за все відсутністю в архівах, бібліотеках та музеях області більшості примірників друкованих видань того часу.

У роки Великої Вітчизняної війни в тил було вивезено лише незначну частину архівних фондів, тому документальна база історії Полтавщини зазнала непоправних втрат, що відбилося на подальшій видавничій діяльності архіву.

Вже у повоєнні роки виходить друком перше самостійне, значне за обсягом видання архіву – збірник «Німецькі окупанти на Полтавщині (1941–1948 рр.)». У ньому документи було згруповано в чотири розділи: 1) матеріали з окремих актів комісії по розслідуванню звірств, вчинених німецько-фашистськими загарбниками на Полтавщині; 2) окупаційний режим німецько-фашистських загарбників на Полтавщині; 3) німецька каторга та рабська праця; 4) звільнення Полтавщини Червоною Армією. Як було вказано в передмові, збірник розрахований

на викладачів, агітаторів, для політично-виховної роботи в масах, тобто це видання готувалось перш за все як агітаційний матеріал. Воно мало низку археографічних хиб: відсутність легенд, коментарів, покажчиків.

Видавнича та публікаційна діяльність архіву активно розгортається після XX з'їзду КПРС, в роки “хрущовської відлиги”. 1957 року вийшли збірники “Трудящиеся Полтавщины в борьбе за установление и укрепление Советской власти (1917–1920 гг.)” та “Революционные события 1905–1907 гг. на Полтавщине”; 1958 року – “Развиток профспілкового руху на Полтавщині (1905–1920 рр.)”; 1961 р. – “Діяльність партійної організації Полтавщини у відбудовний період (1921–1925 рр.)”; 1962 р. – “Комсомол Полтавщини у відбудовний період (1921–1925 рр.)”. Вказані збірники документів, видані разом з партійним архівом Полтавського обкому КП України, характерні спільними недоліками – підбір документів мав тенденційний характер, вилучалися імена політичних діячів, репресованих у 1930-і рр., документи публікувалися частково.

У 1959 р. вийшло друком науково-довідкове видання “Державний архів Полтавської області. Путівник”. Його дорога до читача була досить складною, адже путівник готувався до друку понад десятиліття. У його рукописі пильне око Архівне управління УМВС УРСР знаходило численні недоліки, а саме: згадка про створення Центрального історичного архіву Полтавщини за часів гетьманату у 1918 р.; анотування документів, що стосувалися боротьби з бандитизмом у 1920-х рр., про повстанський рух, розкуркулення, економічний стан повітів і т. ін. Зрештою всі ці відомості довелося вилучити, але укладачі путівника досягли основної мети – зорієнтувати дослідників у розмаїтті фондів архіву.

Перевидання путівника 1982 р. було доповнено характеристикою фондів, що надійшли на зберігання у 1950–1970-і рр., короткою історичною довідкою про зміни адміністративно-територіального поділу Полтавщини з 1802 по 1980 рр., переліком установ, організацій та підприємств, документи яких упорядковані, описані, але на державне зберігання не надійшли і тимчасово перебували у відомчих архівах. Як перше, так і друге видання мали предметний, іменний, географічний покажчики, списки неанотованих фондів. Видання путівників стало значною подією в житті архіву. Вони знайомили широкий загал громадськості із складом та змістом архівних фондів, сприяли популяри-

зації архіву, одночасно засвідчували високий професійний, науковий рівень полтавських архівістів.

У 1970–1980-ті рр. побачили світ збірники документів: “Полтави 800 років. 1174–1974” (1974), “Полтавщина у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу 1941–1945 років” (1977), “У братерському єднанні 1917–1977” (1982), “Соціалістичне будівництво на Полтавщині 1921–1941 роки” (1984), “Соціалістичне будівництво на Полтавщині 1945–1985 роки” (1989). Документальна база цих збірників розширилася тому, що були залучені документи з центральних московських та київських архівів. Збірники мали примітки за змістом, список скорочених слів. Певним недоліком цих видань можна вважати включення до їх змісту газетних матеріалів 1950–1980-х рр., які й так наявні в бібліотеках.

Співробітники архіву Віра Жук, Зінаїда Суховська, Андрій Момонт, Надія Пайдем та інші опублікували десятки статей та добірок документів різноманітної тематики у місцевій пресі, журналі “Архіви України”, інших виданнях. Серед них слід як одну з найзмістовніших праць згадати публікацію В.Н. Жук “Архівне будівництво на Полтавщині” [1].

Після серпня 1991 р., коли остаточно зникли партійний тиск та партійна цензура (хоча вже в роки “перебудови” наприкінці 1980-х рр. з’явилась низка публікацій працівників архіву, зокрема, на тему колективізації та розкуркулення), розпочався якісно новий етап. Діапазон наукових досліджень архівістів цього періоду дуже широкий. У публікаціях Володимира Коротенка, Миколи Назаренка, Тараса Пустовіта, Марини Чиркової, Зінаїди Яненко та інших співробітників архіву знайшли відображення події громадянської війни, повстанський рух 1920-х рр., колективізація та голодомор, німецько-фашистська окупація, історія церкви, історія освіти, історія окремих родин та ряд інших питань. Полтавські архівісти підготували ряд збірників документів, взяли участь у підготовці енциклопедичного довідника “Полтавщина” (1992), видань “Полтава. Історичний нарис” (1999), “Полтавщина. Історичний нарис” (2005), “Полтавщина: влада на історичних паралелях” (2005), підручника “Історія Полтавщини” (2007), “Енциклопедії сучасної України” (2001–2008), довідника “Українські архівісти” (1999–2003), багатотомних видань “Книга Пам’яті України. Полтавська область” (1995–1999), “Книга Скорботи України. Полтавська область” (2002–2005), “Реабілітовані історією” (2004–2007), стали авторами численних публікацій у збірниках наукових статей та матеріалів конференцій, часописах.

Традиційними стали випуски “Архівних збірників” до річниць заснування Полтавської вченої архівної комісії та держархіву області. Восени 1993 р. вперше були проведені наукові читання “Полтавська вчена архівна комісія. Держархів Полтавської області та розробка проблем історії Полтавщини”, організовані держархівом із залученням науковців Полтави та інших міст. Матеріали наукових читань лягли в основу видання “Архівний збірник на посвяту 90-річчя Полтавської вченої архівної комісії”. Згодом вийшли видання: “Архівний збірник до 80-річчя Державного архіву Полтавської області. Матеріали наукової конференції” (1998), “Архівний збірник на посвяту 100-річчя Полтавської вченої архівної комісії. Архіви і документальна спадщина Полтавщини: минуле, сучасне, перспективи (1903–2003). Матеріали наукової конференції” (2003), “Архівний збірник до 90-річчя Державного архіву Полтавської області. Матеріали наукової конференції: “Документальна спадщина Полтавщини: минуле, сучасне, перспективи”. 12 серпня 2008 року” (2008). У збірниках широко представлені дослідження з історії архівного будівництва та краєзнавства, розглядаються проблеми розвитку архівної справи на сучасному етапі.

Полтавські архівісти активно співпрацювали з товариством “Прогрес” в ході підготовки та проведення Петлюрівських читань у Полтаві. Завдяки творчому пошуку науковців архіву були оприлюднені цінні документи, що стосуються життя та діяльності С. Петлюри, діячів української революції М. Білінського, А. Лівичького, П. Понятенка, М. Порша, П. Чижевського, повстанського антибільшовицького руху на Полтавщині, діяльності місцевих органів влади. Дослідження полтавських архівістів вміщені у шести випусках збірника “Полтавська петлюріана” (1993–2004 рр.).

1995 р. держархівом Польовської області було видано щоденник полтавського лікаря О.О. Несвіцького “Полтава у дні революції та в період смуту 1917–1922 рр.”, де завдяки використанню ґрунтовного фактологічного матеріалу знайшло відображення історичне минуле Полтави доби визвольних змагань українського народу 1917–1922 рр.

Активна громадянська позиція полтавських архівістів проявилася в участі у наукових конференціях, присвячених голодомору 1932–1933 рр. на Полтавщині, виданні збірників “Колективізація сільського господарства і голод на Полтавщині. 1929–1933” (1993), “Голод 1946–1947 рр. на Полтавщині (до п’ятдесятиріччя трагедії). Матеріали і документи” (1996), Голодомор 1932–1933 рр. на Полтавщині: до 75-х

роковин” (2008), підготовці обласного тому Національної книги пам’яті.

Більш ніж 40 років знадобилося, щоб побачив світ «Довідник з історії адміністративно-територіального поділу Полтавщини», який полтавські архівісти почали складати 1960 р.; підготовка першої редакції до друку була закінчена у 1968 р., другої – на початку 1990-х рр. Але довідник вийшов друком лише 2002 р. («Адміністративно-територіальний поділ Полтавщини (1648–1941 рр.). Довідник з історії адміністративно-територіального поділу»; «Адміністративно-територіальний поділ Полтавщини (1943–2002 рр.). Довідник з історії адміністративно-територіального поділу. Частина 2»). Видання зафіксувало найважливіші зміни адміністративно-територіального поділу Полтавщини упродовж останніх трьох століть (від полкового устрою до часу утворення області), і водночас переконливо підтвердило безперервність та цілісність історичного процесу. Оскільки це є по суті перша спроба систематичного висвітлення історії адміністративно-територіального поділу з давніх часів, не виключені певні прогалини.

2005 р., до 60-річчя перемоги у Великій Вітчизняній війні, було видано «Хронологічний довідник про період тимчасової німецько-фашистської окупації населених пунктів Полтавської області 1941–1943 рр.». У довіднику вміщено дати окупації німецько-фашистськими загарбниками та звільнення військами Червоної Армії населених пунктів Полтавської області. Дані, оприлюднені у довіднику, є офіційними свідченнями, що надійшли з міських, районних, селищних, сільських Рад депутатів трудящих до міських та районних архівних відділів Управління НКВС по Полтавській області у 1944–1945 рр.

Згідно з програмою «Архівні зібрання України» держархів Полтавської області проводить укладання анованих реєстрів описів. 2004 р. побачив світ перший том видання («Державний архів Полтавської області. Анований реєстр описів. Том 1. Фонди дорадянського періоду.», 2006 року – перша частина другого тому (Державний архів Полтавської області. Анований реєстр описів. Том 2. Частина 1. Фонди дорадянського періоду).

Архівісти Полтавської області беруть участь у підготовці матеріалів до часопису «Полтавські єпархіальні відомості» (видання Полтавської єпархії Української Православної церкви Київського Патріархату). Заступник директора держархіву області Тарас Пустовіт є заступником

головного редактора журналу. Тут були, зокрема, вміщені досить ґрунтовні дослідження: «Генеалогічні матеріали у фонді Полтавської духовної консисторії (Державний архів Полтавської області). Географічний покажчик (ф. 706, оп. 2, 3, 4, 5)» (2002); «Генеалогічні матеріали у фонді Пирятинського духовного правління. Державний архів Полтавської області. Географічний покажчик (ф. 801, оп. 1, 2)» (2003); «Каталог метричних книг православних церков, що зберігаються у Державному архіві Полтавської області» (2005–2006), ряд статей, що висвітлюють питання історії релігії та церкви на Полтавщині, генеалогії священницьких родів.

З 2004 р. в Полтаві виходить красназвичай часопис «Край», що висвітлює різноманітні сторінки історії Полтавщини. Публікації архівістів є майже в кожному числі часопису.

У виданні «Архівний збірник до 90-річчя Державного архіву Полтавської області. Матеріали наукової конференції: «Документальна спадщина Полтавщини: минуле, сучасне, перспективи». 12 серпня 2008 року» вміщено бібліографічний покажчик праць співробітників архіву за 1947–2007 рр. Вказаний покажчик не можна вважати цілком досконалим, адже під час його підготовки вдалося виявити далеко не всі публікації. Ряд примірників обласних та районних газет у довідково-інформаційному фонді архіву відсутній, тому інформація подана лише за картками, складеними на опубліковані статті. Зрозуміло, що робота з підготовки архівознавчих бібліографічних покажчиків повинна продовжуватись, бо приносить користь не тільки архівознавцям, історикам, красназвичайцям, але й дає можливість для вивчення досвіду публікаторської та видавничої діяльності архівних установ.

Джерела та література

1. Жук В.Н. Архівне будівництво на Полтавщині // Архіви України. Науково-інформаційний бюлетень Архівного управління при Раді Міністрів УРСР. – 1966. – № 2 (76). – С.19-28.

2. Кардаш В.Й., Яненко З.П. Науково-публікаційна діяльність державного архіву Полтавської області // Архівний збірник до 80-річчя Державного архіву Полтавської області: Матеріали наукової конференції. – Полтава: Полтава, 1998. – С.40-52.

Володимир Коротенко (*Полтава, Україна*) **Науково-видавнича діяльність Державного архіву Полтавської області з історії Полтавщини (1947–2007 рр.)**

В статті розглянуто науково-видавничу діяльність Державного архіву Полтавської області з історії Полтавщини протягом 1947–2007 рр. Окреслено основні етапи роботи, зокрема щодо підготовки путівників, збірників документів, довідкових видань.

Ключові слова: археографічне видання, збірник документів, Полтавська область, архів

Владимир Коротенко (*Полтава, Украина*) **Научно-издательская деятельность Государственного архива Полтавской области по истории Полтавщины (1947–2007 гг.)**

В статье рассмотрена научно-издательская деятельность Государственного архива Полтавской области по истории Полтавщины в течение 1947–2007 гг. Определены основные этапы работы, в частности по подготовке путеводителей, сборников документов, справочных изданий.

Ключевые слова: археографическое издание, сборник документов, Полтавская область, архив

Vladimir Korotenko (*Poltava, Ukraine*) **Scientific and publishing activity of the State Archive of Poltava region on the history of Poltava (1947–2007)**

The article deals with scientific and publishing activity of the State Archives of Poltava region on the history of Poltava in the 1947–2007. The main stages of work, particularly on training guides, collections of documents, reference books, are outlined.

Key words: archeographic publication of documents, Poltava region, archive